

2019 – en oversigt over dansk kirkeliv

Af Kurt E. Larsen

Årets ord 2019 blev »klimatosse«. Klimaspørgsmålet prægede den offentlige debat og var derfor også blevet drøftet meget i kirkelige kredse. De foregående års oversigter over kirkelivet har været præget af indvandringen og alt hvad deraf fulgte af lovgivning og kirkelige initiativer, men i 2019 har dette spørgsmål i mindre grad været på dagsordenen. Symptomatisk nok lukkede Danmission cafeen Mødestedet, hvor flygtninge, indvandrere og etniske danskere kunne mødes på tværs af religiøse skel, mens man i stedet engagerede sig i et projekt, der skulle hindre ulovlig skovhugst i Cambodia (*Kristeligt Dagblad* – herefter Kr. D. – 2/9 og 5/9).

Klima

Den almindelige bekymring for klimaet og den brede politiske opbakning til en ny klimapolitik satte sine spor i kirkelige kredse. Folkekirken's Nødhjælp dedikerede sin årlige indsamling til de mennesker, der var hårdest ramt af klimaforandringerne, og det ansås som forklaringen på at flere meldte sig som frivillige indsamlere (Kr. D. 7/3 og 8/3).

Magasinet *Kirken Underviser* – *Det aktuelle tidsskrift for kirkens pædagogik og undervisning* gjorde FN's verdensmål til tema for et af årets numre. Finn Andsbjerg Larsen fra Konfirmandcenteret beklagede, at så få skolemateriale om verdensmålene tog udgangspunkt i kristendommen, og derfor havde Konfirmandcenteret udarbejdet et konkret inspirationsmateriale. Man opfordrede desuden til, at alle gode ideer om emnet kunne deles på Konfirmandcenterets hjemmeside (*Kirken Underviser*, august).

Bevægelsen Grøn Kirke havde i løbet af sine første ti år fået 220 kirker som medlemmer (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 8). Folkekirken ejer en del jord, der udlejes til forpagtere, og undersøgelser havde vist, at folkekirken's landbrugsjord i mindre grad end andre offentlige jorde udlejes til landmænd, der driver jorden økologisk (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 8).

Nogle kirkefolk var fortalere for et kirkeligt engagement i klimasagen. Det gjaldt formanden for Danmission, biskop Peter Fischer-Møller, Roskilde, der i januar mente, at kirkens stemme ville blive vigtigere i løbet af 2019: Kirken skulle ikke have en selvstændig klimapolitik,

men engagere sig i klimasagen, fordi denne havde med kirkens væsen at gøre (Kr. D. 7/1). Også biskop Henrik Stubbkjær, Viborg, ville have kirken engageret i klimakampen. Han opfordrede alle kirker i stiftet til at deltage i den begivenhed, at man en bestemt fredag skulle holde en pause på sin arbejdsplads og drøfte, hvad man kunne gøre lokalt og som enkeltpersoner for klimaet (Kr. D. 25/9). Det mødte kritik i en ledende artikel i landets største avis, hvor han anklagedes for at presse kirken ind i en klimabevægelse, som nærmest havde nyreligionens karakter, idet den klart opdelte verden i frelste og syndere (Morgenavisen Jyllandsposten 29/9). Teologiprofessor Peter Lodberg, Aarhus Universitet, forsvarede biskoppens initiativ, som han fandt helt inden for den lutherske skive (Morgenavisen Jyllandsposten 6/10). Sognepræst Mikkel Wold, Marmorkirken, fandt i maj at klimakrisen havde konsekvenser, der næsten ikke var til at bære (Kr. D. 14/5).

Også i kirkens traditionelt konservative fløj taltes der om klima. Forud for årets store stævne, Sommeroase, havde bevægelsen Dansk Oase slået på, at den skulle være grønnere i år (Udfordringen, nr. 31). Bevægelsens generalsekretær Ruben Dalsgaard så ingen modsætning mellem troen på Jesu genkomst og et engagement i klimasagen, for Jesu genkomst var en horisont, der kaldte til stadig årvågenhed – og horisonten for kristne var ikke frygten for dom, men håbet om forløsning (Udfordringen, nr. 41). Indre Missions organ skrev også jævnligt om klimaet. Bl.a. så meteorolog Mikael Jarnvig essensen i kristendommen i at efterleve Jesu ord, og Jesus sagde vel ikke noget om klimaforandringer, men derimod om næstekærlighed, og derfor burde kristne være frontkæmpere i kampen mod klimaforandringer, der gik ud over de fattige i verden og var blevet påført dem af os (Impuls, nr. 5).

Andre var mere skeptiske. Sognepræst Kristian Bøcker, Jelling, fandt det ødelæggende for folkekirken, når man som biskop Stubbkjær ville spænde menighederne for sine egne sympatier, for han mente ikke, at man kunne udlede bestemte handlinger af kristendommen (Kr. D. 29/10). Sognepræst Jens Ole Christensen, København, var bekymret over, at Peter Fischer-Møller trak på det kristne håbssprog, for derved gjorde han klimaløsningerne til et klimaevangelium – den største udfordring var jo ikke jordens overlevelse, men menneskers manglende tro på Jesus Kristus (Kr. D. 6/4). Kristeligt Dagblads redaktør Erik Bjerager opfordrede til at skru ned for klimaangsten og dommedagsretorikken, for vel var klimakrisen reel, men den måtte ikke få religiøse overtoner og tage glæden fra mennesker (Kr. D. 29/3).

Undertiden anvendtes i klimadebatten begreber med kristen baggrund, såsom faste og syndsbevidsthed, angst og skam. Der har ikke

været megen tradition for at faste i Danmark siden reformationen, men nu talte man om faste som et positivt begreb, såsom klima-faste og fly-faste. Vedrørende begrebet fly-skam erklærede to svenske kirkelige profiler, Magnus Malm og Peter Halldorf, hvis bøger også læses meget i Danmark, at de ikke længere ville rejse med fly, ikke for at give skyldfølelse til dem, der fløj, men som et lille tegn på at de tog klimaforandringerne alvorligt (Impuls, nr. 2). Mange var bekymrede for klodens fremtid på grund af klimaspørgsmålet, og der tales om klima-angst, hvilket fik biskop emer. Steen Skovsgaard til at sige, at mange andre nu talte om dommedag, mens man i kirken var mere tavs omkring det (Kr. D. 29/6). Hvis det var rigtigt, at man i klimasagen kom til at operere med syndere kontra helgener (Kr. D. 29/6), måtte den svenske klimaforkæmper Grethe Thunberg udnævnes til de største af helgenerne med sin udskamning af synderne. Hun sammenlignedes af professor Per Øhrgaard med Luther derved, at hendes prædikener (!) ikke handlede om skatter og afgifter (aflad), men om omvendelse (!) (Kr. D. 30/8). Den artikel gav i øvrigt Konfirmandcenteret ideen til et helt undervisningsmateriale, der handlede om at finde lighedspunkter mellem Thunberg og Luther (Kr. D. 5/11).

Religion i Danmark

Folkekirken og dens medlemmer i tal

Der skete ikke de store forskydninger i det religiøse billede. Den positive udvikling, set fra folkekirkenes vinkel, der sporedes, bestod i, at tilbagegangen var blevet mindre: Lidt flere blev døbt i folkekirken, idet 68% af de fødte bliver døbt som børn – et tal, der dog havde ligget nogenlunde konstant de sidste fire år (Kr. D. 20/2).

Der var stadig flere, der meldte sig ud af folkekirken end ind. Udmeldelserne af folkekirken var dog svagt faldende, og nåede i tredje kvartal det laveste antal i 10 år (Kr. D. 9/11). Der var et lidt voksende antal, der indmeldte sig i folkekirken igen (kirke.dk 19/2). En arbejdsgruppe i Helsingør stift havde undersøgt (gen)indmeldelser i folkekirken, for i årene 2007-2016 havde over 27.000 danskere over 18 år aktivt indmeldt sig i folkekirken, og det viste der sig at være vidt forskellige grunde til (Præsten, s. 1001ff).

Mest bemærkelsesværdigt i statistikkerne var det måske, at 22% af de nyfødte var børn af en mor med efterkommer- eller indvandrerbaggrund. I fem kommuner i hovedstadsområdet havde et flertal af mødrene indvandrerbaggrund (Kr. D. 25/2). Det vil formodentligt på længere sigt få stor betydning for alle folkekirkelige statistikker, idet indvandrere indtil nu sjældent er blevet medlemmer af folkekirken.

Migranter og migrantmenigheder

Den tidligere redaktør på Indre Missions blad, Jørgen Hedager Nielsen, udgav bogen: *Muslimere møder Jesus. Fortællinger om flugt og ny tro*. Heri var der personlige beretninger fra ti konvertitter fra Islam til den kristne tro og diverse kapitler om de senere års arbejde i kirker og missionshuse over for flygtninge og indvandrere. I de trykte medier var der i 2019 ellers mindre fokus på migranter. Lektor emer. Hans Raun Iversen kritiserede kirken for at se for meget på dåbstal, og have for lidt fokus på indvandrere (Kr. D. 18/3).

At behovet stadig var der, fremgik bl.a. af de mange herboende østeuropæere. Der befinder sig henved 100.000 personer i Danmark med baggrund i østeuropæiske lande med en ortodoks kirketradition, og mange af disse har valgt at slå sig fast ned her. Det gav en mellemkirkelig udfordring, som var temaet for årsmødet i det mellemkirkelige råd: Hvordan betjenes østeuropæerne kirkeligt af de ortodokse kirker – og hvilke mellemkirkelige og tværkulturelle initiativer tog folkekirken lokalt for at komme herboende østeuropæere i møde (kirke.dk 3/10)?

Et lovforberedende udvalg i kirkeministeriet arbejdede med muligheden for dobbelt kirkeligt medlemskab, f.eks. for herboende kristne af orientalsk kristen eller ortodoks kristen baggrund, og overvejede muligheder for samarbejde mellem folkekirken og de mange migrantmenigheder. Ved udskrivelsen af folketingsvalget indstilledes dette arbejde imidlertid, og ved årets udgang havde den nye regering endnu ikke taget stilling til om udvalget skulle fortsættes.

Kristenforfølgelser, religionsfrihed, religionslov

Et andet af tidens store spørgsmål var forfølgelsen af kristne i verden. Forholdene for de kristne forværredes i dele af verden, og mere end 250 millioner kristne blev forfulgt (Impuls, nr. 10). Professor Viggo Mortensen spurgte i januar, hvem der skulle gøre noget ved den omsiggribende kristenforfølgelse, og svarede selv, at det skulle politikere og diplomatiet, men at det også var vigtigt at mobilisere det folkelige tryk og forsvare de kristne værdier (Kr. D. 7/1). Flere politikere havde også fokus på det. Den afgående regering ville støtte forfulgte kristne i FN's menneskerettighedsråd (Kr. D. 14/3), og spørgsmålet blev ét af de få kirkepolitiske spørgsmål i valgkampen (Kr. D. 8/5). Det blev bemærket, at den nye regering ikke havde forfulgte kristne med i sit regeringsgrundlag (Kr. D. 27/6 og 28/6). En ny tænketank om forfulgte kristne så dagens lys i april. Biskopperne ville først ikke være med i denne, men henviste invitationen til Mellemkirkeligt Råd, hvorefter sognepræst Poul Joachim Stender, Kirke Såby, kritiserede,

at biskopperne gerne ville mene noget om sult og klima, men ikke om forfølgelser (Kr. D. 30/4). Biskopperne blev så alligevel repræsenteret i tænketanken, idet Henrik Wigh-Poulsen, Aarhus, indtrådte i den (Kr. D. 3/5 og 4/5). De to initiativtagere til tænketanken, sognepræst Jørgen Jørgensen, Aabenraa, og biskop Karsten Nissen, fremlagde i juni programmet for tænketanken, der ikke ville være et forum for konkret politisk handlekraft, men oplyse menigheder og beslutningstagere om forholdene (Kr. D. 17/6).

Folkekirken ydre rammer

Ny kirkeminister

Regeringsskiftet betød, at der i juni blev udpeget en ny kirkeminister, og overraskende blev den hidtidige borgmester i Roskilde, Joy Mogensen, udnævnt til kultur- og kirkeminister. I velkomstinterviews kom det frem, at Joy Mogensen havde et meget positivt syn, ikke bare på folkekirken, men også på andre trossamfund, med hvem hun havde haft et godt samarbejde i Roskilde (kirke.dk 28/6). Hun havde som barn været pigespejder, hvor gudstjenester og bøn var naturligt. Hun havde tidligere arbejdet som kirketjenervikar og havde nydt at komme til natkirke i domkirken fredag aften efter en lang uge, og som lokalpolitiker havde hun set flere eksempler på, at kirken kunne være samlingssted (Menighedsrådenes Blad, nr. 7).

På forhånd havde sognepræst Marie Høgh, Lyngby, frygtet, at en anden socialdemokrat, Mogens Jensen, ville blive den nye kirkeminister og som sådan gennemføre sin lighedspolitiske dagsorden, tvinge præster til at vie homoseksuelle og derved ofre frihedstraditionen i folkekirken (Kr. D. 29/6). Joy Mogensen håbede dog også at kunne få friheden til ikke at vie homoseksuelle afskaffet på langt sigt (Kr. D. 26/8).

Et nyt kirkeudvalg blev samlet efter folketingsvalget, bestående af ikke færre end 28 medlemmer med Julie Skovby (S) som formand (Menighedsrådenes Blad, nr. 7). I det store udvalg var der ikke mange, der på forhånd havde stort kendskab til området. Landsforeningen af menighedsråd, Præsteforeningen og Provsteforeningen inviterede kirkeudvalget til en temadag om folkekirken struktur og arbejde for at skabe kontakt til udvalgets medlemmer og orientere om aktuelle kirkepolitiske sager i folkekirken (Præsten, s. 958). Med så mange nye politikere, der skulle læse sig ind på problemstillingerne, vil der muligvis kunne forventes en periode med en vis kirkepolitisk stilstand.

Mette Frederiksens nye regering havde intet om kirken med i sit regeringsprogram (Kr. D. 27/6) og varslede ved folketingets åbning også kun små initiativer på kirkeministeriets område: Tre mindre lov-

ændringsforslag blev varslet om henholdsvis folkekirkens økonomi, ændringer i lov om valg til menighedsråd og ændringer af §2 i loven om adgang til præstestillinger (kirke.dk 1/10). Der nåede dog ikke at ske noget på disse områder, for i efteråret havde kirkeministeren den sorg at miste sin ufødte datter, og under hendes sygemelding, med Benny Engelbrecht som vikarierende kirkeminister, lå den kirkelige lovgivning stille og ventede på Joy Mogensens tilbagekomst, der skete ved årets udgang (Kr. D. 4/10).

Økonomi og rammer i folkekirken

Det blev et kirkepolitisk set stille år. Formanden for landets menighedsråd, Søren Abildgaard, fandt, at det på mange måder var gode tider for folkekirken: Folkekirkens betydning anerkendtes af civilsamfundet og økonomisk havde man fortsat muligheder for at opfylde sine visioner for kirken (Menighedsrådenes Blad, nr. 3). Det var toner af tilfredshed, man ikke ofte hører, og som heller ikke lagde op til ønsker om store forandringer.

Landsforeningen af menighedsråd repræsenterede landets menighedsråd, der var arbejdsgivere for alle kirkens ansatte på nær præsterne. Imidlertid havde menighedsrådene ikke nogen indflydelse på de ansattes løn- og arbejdsvilkår, der fastsattes ved forhandlinger med ministeriet. Landsforeningen ville derfor gerne overtage forhandlingsretten, så man havde indflydelse på aftalerne om løn- og arbejdsvilkår for de ansatte, for når forhandlingsretten fulgte dem, der faktisk ansatte folk, ville det give bedre ejerskab til aftalerne. Landsforeningen ville i det hele taget gerne styrke det demokratiske element i folkekirken, både på stiftsplan og på nationalt plan, hvor man gerne ville tydeliggøre menighedsrådenes andel i økonomistyringen (Menighedsrådenes Blad, nr. 7). Tanken om, at Landsforeningen af menighedsråd skulle overtage forhandlingsretten ved at etablere en Folkekirkens Arbejdsgiverorganisation, gav anledning til stor bekymring i præsteforeningen, der ikke forstod, hvorfor Kirkeministeriet skulle skrives ud af denne sammenhæng. Desuden fandt man det gejstlige tilsyns rolle uklar (Præsten 549). To tidligere kirkeministre støttede heller ikke forslaget, for Marianne Jelved fandt ikke forslaget tænkt færdigt, mens Bertel Haarder hellere så, at menighedsråd udvidede deres arbejde i retning af at søge mere kontakt med lokale foreninger i lokalsamfundene (Menighedsrådenes Blad, nr. 6). Ni faglige organisationer i folkekirken var stærkt utrygge ved tanken, for de ønskede ikke at være brikker i et eksperiment, der afgørende ville rykke ved magtbalancen i folkekirken og i forholdet mellem kirke og stat (kirke.dk 28/6; Kr. D. 29/6). Lands-

foreningen fandt ingen anledning til bekymring og søgte en dialog med de pågældende faglige organisationer (kirke.dk 21/8).

Præstemangel

Der var ved at være mangel på præster i folkekirken. En sammenligning for årene 2014-2019 mellem antallet af præster, der stoppede i folkekirken, og antallet af nye, der tog uddannelsen på Pastorseminariet, viste et underskud på 61 præster (kirke.dk 28/10). Der var derfor færre til at søge de ledige stillinger, og det var ujævnt fordelt, for problemet var størst i områder langt fra universitetsbyerne Aarhus og København. I oktober var der 25 embeder, der ikke var blevet besat efter opslag, heraf fem i Sydslesvig (kirke.dk 24/10). Der var således præstemangel i Aabenraa provsti, og det gav en alvorlig situation for flere af provstiets landsogne, hvis præstestillinger ikke kunne besættes. Den lokale provst, Kirsten Sønderby, mente, at mange ansøgere hellere ville blive i byerne, men man ville så søge at tiltrække ansøgere ved bedre boliger og øget samarbejde mellem sogne.¹ Andre sogne sendte repræsentanter på besøg på Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, der inviterede til »matchmøder« i Aarhus og København, for at lægge et godt ord ind for netop deres sogn og egn hos vordende præster (Menighedsrådenes Blad, nr. 7). I Thy prøvede de at lokke nye præster til med en charmeoffensiv, der fremhævede egnens særlige kvaliteter; andre lokkede med flyttetilskud og kontante rekrutteringstillæg (kirke.dk 24/10 og 29/10). Præstemangelen kunne skyldes, at præsterne generelt fik for lidt i løn. Det mente sognepræst Lene Skov Opsahl, Stege-Nyord, der skrev, at præsternes løn ikke stod mål med hverken ansvar, akademiske kompetencer eller arbejdsindsats (Præsten, s. 56).

I 2018 afgav et ministerielt udvalg en betænkning med forslag til en ny lov om udvidet adgang til at søge præsteembede i folkekirken. Men forslaget mødte ikke politisk velvilje. Biskop emer. Karsten Nissen klagede over statskirkelige træk, når kirken ikke selv kunne få lov at drage konklusioner og organisere en ny uddannelse, der kunne sikre et tilstrækkeligt antal præster (Kr. D. 23/2). Uden en ny lov om adgang til at søge præsteembede var man henvist til den lille ventil i ansættelsesloven, der hedder §2 og giver kirkeministeren mulighed for at give en person tilladelse til at søge præstestilling, hvis denne person skønnes at besidde egenskaber af væsentlig betydning for varetagelse af en præstestilling. Formanden for præsteforeningen, Per Bucholdt

1 <https://jv.dk/artikel/genopslag-p%C3%A5-genopslag-pr%C3%A6stemangel-rammer-h%C3%A5rdt-i-landsogne>

Andreasen, så præstemangelen som et reelt og voksende problem, men han så ikke lovens §2 som vejen til at løse præstemangelen. Da der ikke havde været politisk vilje til at genindføre en ny lov om nye veje til præstegerningen, nedsatte kirkeministeren i februar et udvalg, der skulle skabe ensartede forhold vedrørende praksis om §2: Hvem der kunne være egnede til at søge præstestillinger i folkekirken, og hvem der skulle vurdere dette ud over biskoppen. Dette arbejde gik præsteforeningen med i (Præsten, s. 493). Der skete ikke ellers noget nyt i den politiske sag om præstemangel i 2019, hvor der var folketingsvalg og regeringsskifte.

Præster var blandt de få grupper, der havde en fast aldersgrænse. Denne var til debat, for en ophævelse af aldersgrænsen ville være et bidrag – ganske vist lille – til at afhjælpe problemet. I forvejen passede pensionerede præster over 50 embeder (kirke.dk 5/ 11 og 8/11).

Pastoralseminariets afdeling i Aarhus havde måttet afstå fra at oprette det traditionelle forårshold på grund af for få teologiske kandidater (Kr. D. 10/1). Til gengæld så det bedre ud på langt sigt, for et stigende antal unge søgte ind på teologistudiet med faget som første prioritet. I alt blev 227 optaget på bachelorstudiet i teologi på landets to universiteter – en vækst på 34 (Kr. D. 12/7 og 26/7).

Een ting var at begynde det teologiske studium, noget andet at gennemføre det – og noget tredje at bruge sin teologiske uddannelse til at blive præst. For at fremme lysten til præstegerningen hos teologistuderende og for at lette overgangen fra studium til praksis etablerede man i Favrskov provsti i Østjylland et Akademi for Præstekadetter. Det handlede om en to-årig forsøgsordning med ansættelse af nogle studerende på sidste del af teologistudiet som såkaldte præstekadetter. Ved indsættelsesgudstjenesten af disse sagde biskop Henrik Wigh-Poulsen, at de fem ansatte hverken var præster eller praktikanter, men teologistuderende med et studiejob, der gav dem mulighed for at komme tæt på præstegerningen. De fem ansatte bar præsteskjorter og hjalp til i det kirkelige arbejde på egnen – f.eks. med at prædike ved juleafslutningsgudstjenester og andre gudstjenester. Derved aflastede de præsterne, der kunne bruge den frigivne tid til andre opgaver. Projektets overordnede formål var at bygge bro mellem det akademiske studium og præsteembedet, i håb om at tiltrække og fastholde præster i folkekirken. Ordningen blev tilsyneladende en succes, idet mange teologistuderende ansøgte, og de, der blev ansatte, udtalte sig positivt om ordningen.² Der lød dog kritik fra to unge teologer, adjunkt Rasmus Dreyer og valgme-

2 www.aarhusstift.dk/aarsberetning-fra-provstierne-2019

nighedspræst Kristoffer Garne, der så ordningen kollidere med tanken om det ene embede i den lutherske kirke: Hvordan kunne man uden videre lade nogle varetage en del af præsteembedets opgaver (ikke dåb og nadver) og bære præsteskjorte uden nogen ordination? Var der indført et nyt embede ad bagvejen? (Kr. D. 30/9 og 14/10). Biskop Henrik Wigh-Poulsen og provst Anders Bonde gav udtryk for, at der ikke var tale om et nyt embede, men blot om lønnede faglige studiejobs, der skulle afbøde virkelighedens kulturchok i overgangen fra auditorium til prædikestol (Kr. D. 9/10).

Præstetyper

Af de nyansatte præster havde mange særlige funktioner. Det har været en tendens i flere år, men der opereredes også med præstekategorier, som man vist aldrig havde set før. Therese Strand Kudalewski blev ansat som landets første *svangrepræst* med ugentlig tilstedeværelse i jordemodercentre i Aalborg og Randers med tilbud om sjælesørgeriske samtaler for gravide og nybagte forældre (Kr. D. 4/3). Der blev opslået en præstestilling, hvoraf 50% af arbejdstiden skulle gå med at være *turist- og pilgrimspræst* i Stege-Vordingborg provsti (Præsten 886). *Hjemmeplejeprester* findes, og nu fik man i Favrskov Kommune også oprettet en sådan stilling i tilknytning til den kommunale hjemmepleje. Sognepræst Mette Mommsen skulle bruge 30% af sin tid på sin stilling i hjemmeplejen, hvor hun skulle yde åndelig og eksistentiel omsorg for alvorligt syge, være med i kommunen palliationsgruppe og undervise hjemmeplejens ansatte i eksistentielle og teologiske temaer.³ Michael H. Munch var landets vistnok første *sundhedshuspræst* – en deltidsstilling ved siden af hans arbejde som sognepræst- med kontor i sundhedshuset i Fredericia (Kr. D. 28/9). Der fandtes flere *sjælesorgspræster*. Projektet *Sjælesorg på nettet* handlede om, at man kunne møde en præst online på www.sjaelesorg.nu. Projektet var en forsøgsordning med fem præster ansatte, og det blev nu gjort til en permanent ordning. Pernille Hornum, der var daglig leder af projektet, oplyste, at mange henvendte sig og fik en samtale, men hvis man ønskede et helt samtaleforløb eller kontakt til den samme sjælesørger flere gange, henvistes man til sin lokale sognepræst. Der havde været 9.000 henvendelser i den begrænsede åbningstid de første to år (kirke.dk 21/11. Præsten s. 346f).

Den bredere baggrund for flere af disse ansættelser var vel det generelt gode forhold mellem kirken og sociale myndigheder. Ifølge akademileder Ingrid Ank bød kirken i stigende grad ind med diakonale

3 www.aarhusstift.dk/aarsberetning-fra-provstierne-2019

og sociale tilbud til samfundets svageste i et samarbejde med kommunerne, og kommunerne efterspurgte den form for samarbejde, der holdt kommunen fast på sin menneskelighed (Dansk Kirketidende, nr. 2). En opgørelse havde vist, at 10% af landets frivillige arbejder i religiøse organisationer (Kr. D. 19/1). Rent bortset fra forkyndelsen og troen, så udførtes der også fra kirkelige organisationer et socialt og medmenneskeligt arbejde, som landet ville være fattigere foruden. En stort anlagt konference i Aarhus: *Fælles om det sociale ansvar*, samlede kirkelige og kommunale ledere for at inspirere til at udnytte det store potentiale for samarbejde mellem kirken og det offentlige på det sociale område (Kr. D. 1/2). Et nybagt folketingsmedlem fra SF, Charlotte Bromann Møller, opfordrede til fortsat god dialog med kirkelige grupper og bekræftede med henvisning til sine erfaringer fra kommunalbestyrelsen i Randers, at folkekirken løftede og tog et stort socialt ansvar (Præsten s. 960).

Om funktionspræsterne begyndte der at være en litteratur. Hospicepræsten Ole Raakjær havde på Aalborg Universitet skrevet en omfattende ph.d.-afhandling om hospitalspræsters tænkning, tro og praksis, (online på www.rehpa.dk/professionelle; Præsten s. 903). Tyve år efter ansættelsen af den første ungdomspræst udkom en bog med en række artikler om ungdomspræsternes arbejde og hele kirkens ungdomsarbejde: *Aldrig havde jeg følt mig mere velkommen. 20 års erfaringer fra arbejdet med unge og teologi*.

Præst bliver asatroende

Det var vist ikke set tidligere, at en præst i folkekirken konverterede til asatroen. Men det gjorde Johan Christian Nord, præst for den grundtvigske valgmenighed i Kjellerup, da han sagde sin stilling op, brød med kirken og kristendommen og meldte sig ind i de asatroendes Forn Sidr-bevægelse. I 2019 udkom hans bog: *Norden kalder – åbent afskedsbrev til den kristne kirke*. Heri gjorde han op med kristendommen, som han fandt pervers og ekstremistisk, en dommedagskult baseret på overskruede moralske fordringer fra 'sektlederen Jesus', såsom at man skal elske sin fjende og hade sin far og mor. Sådanne Jesusord læste han helt bogstaveligt og derfor gav kristendommen med dens 'himelfiksering' og 'kærlighedsneurose' ikke længere mening for ham. I stedet vendte han tilbage til en sund nordisk hævde af naturlivets hellighed, hvilket han hentede inspiration til hos f.eks. Johs. V. Jensen, Nietzsche og Inger Christensen, men altså også i asatroen, selvom han ikke havde forladt den kristne dogmeverden for at erstatte den med 'en ny kvadratisk, praktisk pakkelse til totalforklaring af tilværelsen'. Mentor i hans proces havde været religionshistorikeren og -kritikeren

Jens-André Herbener. I præsternes fagblads anmeldelse af bogen skrev redaktør Jakob Brønnum, at Nord manglede blik for bibelordenes kontekst, og da han ikke havde villet lade sig bremse af smålige hensyn til »disse mine mindste« var der noget betryggende i, at han havde opgivet at være præst (Præsten, s. 1108). I bladet Tidehverv gav sognepræst Jesper Bacher, Tirsted, forfatteren ret i, at kærlighed til fjender og håbet om en ny himmel og ny jord slet ikke faldt naturligt for verdens børn, og han lod sin anmeldelse munde ud i en opfordring til forbøn for eks-pastor Nord. Den slags opfordringer havde man ikke set ofte i det blad (Tidehverv, nr. 6).

Folkekirken indre linjer

Liturgi

Alle tre liturgiske faggrupper, som biskopperne nedsatte i 2016, blev færdige med deres arbejde. I forbindelse med Himmelske Dage udkom der to digre rapporter med tilhørende forkortede udgaver fra de to faggrupper, der havde arbejdet med henholdsvis gudstjenestens liturgi og sakramenterne (dåb og nadver) (Kr. D. 28/5 og 31/5). Målet med faggruppernes arbejde var at skabe og kvalificere en debat om disse emner bredt ud i kirkelivet. Det opfordredes der så til, og alle kommentarer kunne sendes til en mailadresse: folkekirkensliturgi@km.dk frem til efteråret 2020, hvorefter biskopperne ville samle op på debatten (Menighedsrådenes Blad, nr. 7; Præsten, s. 820).

Faggrupperne bag rapporterne havde bestået af teologer og eksperter, og Hans Raun Iversen mente ikke, at pjecerne var nyttige som oplæg til en bred debat i menighedsråd og kirkelige kredse (Kr. D. 11/6). For at fremme menighedsrådsmedlemmers og andre lægpersoners samtale om liturgi og ritualer udarbejdede Grundtvigsk Forum i samarbejde med Landsforeningen af Menighedsråd og folkekirkens biskopper 31 samtalekort, som skulle åbne debatten. Disse kort blev trykt i Menighedsrådenes Blad i juli og således distribueret ud til alle menighedsråd i landet. Også Indre Mission udarbejdede spørgsmål, som distribueredes til deres lokale fællesskaber for at få folk til at gøre deres indflydelse gældende (Impuls, nr. 12 og 20).

Det var ikke alle, der ønskede særlige ændringer i liturgien, om nogen overhovedet. Lektor Jesper Tang Nielsen, Københavns Universitet, advarede mod for megen liturgisk frihed og hjemmelavede ritualer. Det var svært for ham som kirkegænger at lægge krop til en teologisk tvivlsom liturgi, og resultatet ville blive, at man ikke kunne deltage i gudstjenester med en anden teologi end ens egen (kirke.dk 31/1). Sognepræst Agnete Raahauge ville bevare gudstjenesten og så den nuværende litur-

gidebat som udtryk for, at biskopperne ikke i tide havde mandet sig op til at skride ind over for de mange angreb på den autoriserede højmesse og nu kastede håndklædet i ringen (Tidehverv, nr. 7). Kirkeredaktør Anders Ellebæk Madsen fra Kristeligt Dagblad fandt, at folkekirken stod sig bedst ved at passe på med det poppede, der muligvis kunne give høje besøgstal og kortsigtede succeser, men satte mere over styr på langt sigt (Kritisk Forum for Praktisk teologi, nr. 156).

Cand. scient. bibl. Peter Brandt-Henriksen skrev overordnet om en »participatorisk vending« i folkekirken, hvilket indebar, at hvor kirken tidligere kommunikerede gennem prædikenen og »forkyndelsen alene«, så var det nu særligt gennem kropslig og sanselig participation, at kirken mødte folk (Præsten, s. 281). Dette kunne jo nok give anledning til overvejelser om kirkens liturgi i fremtiden, og nogle var i fuld gang med forandringer. Menighedsrådet i Høsterkøb i Helsingør stift havde eksperimentet med at forny gudstjenesten. De havde fået tilladelse til at forkorte gudstjenesterne, flytte nogle af dem til om eftermiddagen og bruge jazz- og popmusik som præludium og postludium (Kr. D. 12/2), og det var lykkedes at få øget kirkegangen betydeligt. Man mente at have gjort gudstjenestens indhold forståeligt og meningsgivende for det nutidige mennesker. Man udsendte en pjece til alle landets menighedsrådsformænd og præster: *Et bud på fremtidens folkekirke. For og af folket. Høsterkøb eksemplet*. Jesper Bacher fandt Høsterkøb-eksemplet problematisk, ikke fordi man havde ændret på gudstjenestens former, men fordi man bød ind på folkekirkenes fremtid uden at vide, hvad kirken er (Tidehverv, nr. 4). Naser Khader (K) havde skrevet forordet til pjecen, og han delte pjecens ønske om at folkekirken skulle appellere til alle danskere og få både tvivlere, ateister og muslimer på kirkebænkene, dog uden at bruge alt muligt gøgl og uden at blive politisk (Morgenavisen Jyllandsposten 29/3). I Nørrevangskirken i Slagelse indbød man til afrikansk trommeworkshop, som led i en bevidst strategi om at få børn til at komme i kirken. For menighedsrådsmedlemmet Bent Rytz udtrykte dette et bredt kirkeliv, for der skulle være forskellige tilbud i kirken, og for ham var alt, hvad der foregik i kirken, gudstjeneste. Gudstjeneste var altså at give glæde og kærlighed til alle børnene gennem trommer (Menighedsrådenes Blad, nr. 3).

Nogle talte for at ændre enkeltheder i den eksisterende liturgi. Teologiprofessor emer. Mogens Müller var ude i dagbladet Politiken med et ønske om at få fjernet Gammel Testamente-læsningerne fra kirkens gudstjeneste, da de efter hans mening ikke hørte hjemme i kristendommen. Her blev han modsagt af ansatte fra Dansk Bibel-Institut, der ville fremme brugen og læsningen af hele Bibelen i kirke og hjem –

og i deres kronik kom Politiken således til at lægge spaltepads til en opfordring til daglig bibellæsning, hvad der vist ikke ofte sker i den avis (Politiken 20/10 og 10/11). Mogens Müller ville have kirkeårets mange tekster fra Mattæus-evangeliet skiftet ud med tekster fra Markus-evangeliet, dels fordi Markus-teksterne var ældre, dels fordi Mattæusevangeliet med sin bodskristendom ikke fortjente at være kirkens yndlingsevangelium i forhold til Markus-evangeliet med dets opstandelseskristendom (Præsten, s. 1157ff). Sognepræst Nana Hauge skrev hertil, at kristendommen ikke havde noget med kristendom at gøre, hvis man dømte det Gamle Testamente ude som for voldsomt eller som noget, der kun gjaldt jøderne (Nyt Babel, nr. 21).

Der var også forslag om nye ritualer for bestemte anledninger. Sognepræst Peter Nejsum, Brønshøj, udarbejdede et forslag til et særligt skilsmisseritual, hvilket biskopperne dog ikke var specielt positive overfor (Kr. D. 6/3 og 15/3).

Et af de spørgsmål, der tegnede sig en klar uenighed omkring, var et eventuelt kommende liturgisk center til at samle og koordinere det liturgiske arbejde i folkekirken. De fleste biskopper var positive over for et sådant center (Kr. D. 1/6; 6/6 og 21/6). Det samme var også Inge Lise Pedersen, der ikke så nogen modsætning mellem eksistensen af et center og en bred lokal drøftelse af gudstjenesten ved lægfolk og præster (Kr. D. 13/6). Til gengæld var Tidehverv som forventeligt klart imod tanken om et sådant center, idet man historisk set har været mod fælles folkekirkelige tiltag (Tidehverv, nr. 9). Imod var også provst Peter Balslev-Clausen, der frygtede at ikke-regelmæssige kirkegængere ville blive fremmedgjorte for gudstjenesten, hvis liturgien løbende ændredes via et sådant center – svarende til at man ændrede fodboldregler hele tiden (Nyt Babel, nr. 21). Også i tråd med sin egen tradition ville Kirkeligt Centrum gerne have nedsat et bredt folkekirkeligt udvalg med ansvar for liturgi og andre af kirkens indre anliggender. Udvalget skulle bestå af både præster og lægfolk og være med til at råde bod på det demokratiske underskud i folkekirken (Kr. D. 8/7). Også Indre Missions formand, Hans-Ole Bækgaard, mente, at der var basis for at drøfte liturgi og lave ændringer, men at lægfolk måtte involveres i processen (kirke.dk 31/1).

Dåb og nadver

Årets store teologiske debatemne blev dåben, og således fortsatte en debat, der allerede var i gang i 2018 (jf. årsoversigten i *Kirkehistoriske Samlinger* 2019, s. 146ff). Sognepræst Birgitte Kragh Engholm, Vesterbro, ønskede i januar en sproglig modernisering af dåbsritualet,

der med sine ord om »genfødsel« og »Herren bevare din indgang« var uforståelig for moderne danskere (Kr. D. 3/1). Andre anså dette for en rent pædagogisk opgave, som danske præster skulle påtage sig og som de i øvrigt var gode til (Kr. D. 4/1). Lektor ved Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter Lars Sandbeck fandt derimod ikke, at problemet lå i det gamle sprog, men i dåbsritualets luthersk-teologiske indhold, som han rettede et usædvanligt kraftigt angreb mod: Det rummede en teologi, som stort set ingen mennesker i dag ville være i stand til at tro på eller finde meningsfuld, såsom at dåben renser for den slemme medfødte ondskab, og at barnet først efter dåben er elsket af Gud. Rituallets ord om indpodningen i Kristus kaldte Sandbeck en besynderlig forestilling, og afviste tanken om et spædbarns tro (Kr. D. 9/1).

Dermed var der åbnet for en stor debat igennem året om kernepunkterne i dåbslæren: Var barnet en synder fra fødslen og havde derfor brug for syndsforladelse og genfødsel i dåben? Professor MSO i teologi Anders-Christian Jacobsen, Aarhus Universitet, ønskede også at fjerne arvesyndslæren som forståelseshorisont for dåben, fordi man derved havde gjort noget uforståeligt om arvede sygdomme og Guds trang til at straffe og dræbe til grundlag for dåben (Kr. D. 12/1). En ligeledes århusiansk lektor i teologi, Nils Arne Pedersen, rettede derimod et skarpt angreb på Sandbeck, der havde fordummet og banaliseret den kristne traditions dybe eksistensanalyser, fordi han ikke gad sætte sig ind i, hvad det drejede sig om (Kr. D. 24/1). Det netbaserede teologiske tidsskrift *Nyt Babel* udgav et helt særnummer om dåben med særligt fokus på at fastholde læren om arvesynden (*Nyt Babel*, nr. 19). Universitetslektor Carsten Pallesen fandt den drastiske og krasse arvesyndssymbolik uomgængelig for at undgå en moralisering af frelsen, altså frelse og tro som et håb om utopiske illusioner som at »gøre gode tider bedre« (Præsten, s. 170). Pastor emeritus Johs. H. Christensen beskrev arvesynden som vores forbandede vilkår, et fængsel, hvorfra man dog momentant kunne få udgang (*Tidehverv*, nr.1-2).

Et andet vigtigt debateme var, om barnet blev Guds barn i dåben, eller om det allerede på forhånd var et Guds barn og fik dette bekræftet i dåben. Man har forstået det på den førstnævnte måde i den lutherske kirkes tradition, hvorfor det også i det nuværende dåbsritual erklæres i bønnens form, at Gud i dåben »gør os til dine børn og skænker os Helligånden med syndernes forladelse og det evige liv«. Stiftskonsulent Henning Thomsen, Viborg, kaldte det et falsk alternativ, om man blev Guds barn i dåben eller om dåben alene var oplysningen om dette. I dåben tilsagdes man at være, hvad man allerede var, en del af Kristi virkelighed, og dette ændrede alt (Præsten, s. 931). Hertil replicerede provst Thomas

Reinholdt Rasmussen, Hjørring, der ligesom Thomsen havde været medlem af faggruppen for dåb og nadver, at han frygtede, at dåben derved blev nedskrevet til etik eller en slags initiationsrite. Det var Kristus, der frelste, og Kristus mødte man netop i sakramenterne (Præsten s. 1022). Kirkehistorikeren Rasmus Dreyer trak i en oversigt over dåbsdebatten linjer tilbage til en tilsvarende debat omkring 1530, hvor den schweiziske reformator Zwingli anså de kristnes børn for at være kristne fra fødslen og derfor gik ind for barnedåb med den begrundelse, at de allerede var Guds børn. I modsætning hertil fastholdt de lutherske reformatorer læren om arvesynden og dermed barnedåben som et virkeligt nådemiddel (Weekendavisen 25/1). Sognepræst Anni Albæk, Aarhus, søgte at fastholde begge sider ved en pædagogisk metafor: Alle mennesker var Guds børn, men lyset skinnede dobbelt for de døbte (Kr. D. 15/1).

I Frederiksberg provsti udarbejdede et udvalg et nyt dåbsritual, hvor der var gjort op med den tanke, at kun de døbte hørte Gud til, og hvor det i stedet blev udtrykt, at dåben bekræftede den allerede eksisterende kærlighed (Kr. D. 16/1). I Tidehverv mødte dette ritualforslag hård kritik, for med et sådant ritual havde man gjort Kristi død overflødig, skrev Agnete Raahauge, og sognepræst Morten Brøgger, Kirke Stillinge, mente, at man i bestræbelsen på at lade frelsen gælde alle mennesker kom til at svinge mennesket, som gjorde man det til en ting, hvis liv allerede var afgjort, før det skulle leves (Tidehverv, nr.1-2 og 3).

Var konsekvensen af en luthersk dåbslære om arvesyndens realitet og dåbens nødvendighed til frelse, at udøbte børn måtte anses for at gå fortabt? Det mente Lars Sandbeck (Kr. D. 9/1), mens Rasmus Dreyer fandt, at det ikke var tilfældet, hvis man læste Den Augsburgske Bekendelse nøje (Weekendavisen 25/1). Vicegeneralsekretær Peter Nord Hansen fra Indre Mission henledte opmærksomheden på, at kirken ikke historisk har draget denne tilsyneladende logiske konsekvens, men har fundet hvile i, at Gud alligevel tog det barn til sig, der ikke nåede at blive døbt (Kr. D. 17/1).

Forsagelsen ville nogle have fjernet fra dåbsritualet. Der havde den altid hørt til, fra oldkirken over Luther til nutiden. For Luther begrundedes det i en erkendelse af tilværelsen som en slagmark mellem Gud og Djævelen, hvor man så stillede sig på Guds side i kampen ved at forsage Djævelen og tro på den treenige Gud. Teologen og billedkunstneren Hein Heinsen indrykkede en helsidesannonce i *Kristeligt Dagblad* for at få fjernet forsagelsen, med det argument, at den ikke indgik i nogen af folkekirkens fem bekendelsesskrifter (Kr. D. 29/3). Også teologilektor Else Marie Wiberg, Aarhus Universitet, så gerne forsagelsen fjernet fra gudstjenesten (kirke.dk 10/4).

Mens dåbens teologiske indhold debatteredes, opstod nye former omkring dåben. Drop-in-dåben bredte sig til flere steder i landet, og en hel bog om skikken udkom: *Drop-in-dåb* (kirke.dk 4/9). Nyt var en *walk-in-dåb*, som var en videreudvikling på Lolland af den populære drop-in-dåb. Man kombinerede dåb og pilgrimsvandring, ved at den dåbssøgende vandrede sammen med en præst fremad mod Maribo domkirke, hvor man så efter endt vandring og samtale endte med at blive døbt (kirke.dk 28/8). En stadigt voksende del af dåbshandlingerne gjaldt ikke spædbørn. I de 16% af dåbshandlingerne i folkekirken, der gjaldt store børn og voksne, var der både konvertitter fra andre religioner, konfirmander og etniske danskere, der aldrig var blevet døbt som børn (Menighedsrådenes Blad, nr. 6). Det stigende antal unge og voksne, der blev døbt, kaldte på refleksion over de bibeltekster og den bibeloversættelse, man valgte, ja selve dåbsteologien, skrev præsten Mette Gramstrup, København (Præsten, s. 822).

Alle disse teologiske og praktiske emner blev behandlet i rapporten fra biskoppernes fagudvalg om dåb og nadver. Denne blev så kritiseret for at være for dogmatisk og ikke særligt egnet til debat. Hans Raun Iversen betegnede rapporten om dåb som langtrukne konservative teologi- og liturgihistoriske udredninger, der ikke mundede ud i et debatoplæg, men i en konservativ harmonisering (Kr. D. 11/6). Birgitte Engholm Kragh fandt dåbsrapporten uegnet til at pege fremad og sætte gang i en debat, for den manglede visioner og fremsyn, og faggruppen burde have haft en *disrupter* med (Kr. D. 21/6). Provst Lars Seeberg, Norddjursland, betegnede det som nørdede studier af Luthers teologi (Kr. D. 26/6). Efter at have læst fagudvalgenes små hæfter om dåb og nadver, sad fhv. højskoleforstander Helga Kolby tilbage med en fornemmelse af, at dåb og nadver var noget mere teologisk kompliceret, end de fleste kirkegængere anede, og hun vidste ikke, hvordan den ønskede debat om liturgi kunne gennemføres (Dansk Kirketidende, nr. 7). I Indre Missions blad var adjunkt Peter Søes fra Menighedsfakultetet derimod glædeligt overrasket over det klare lutherske syn i den nye dåbsrapport, selvom han gerne ville have haft flere perspektiver på, hvor stor betydning dåben kan have i hverdagen (Impuls, nr. 21). Teologilektor Bo Holm, Aarhus Universitet, der havde været medlem af faggruppen for dåb og nadver, argumenterede for nødvendigheden af dogmatik i sådanne rapporter og havde selv i udvalget arbejdet for, at den større økumeniske samtale ikke skulle blive glemt, og for at få udfoldet bredden i forståelsen af det evangelisk-lutherske.⁴

4 <https://cas.au.dk/om-instituttet/afdelinger/teologi/nyt-fra-aarhusteologerne/artikler/20/dogmatikkens-rolle-i-diskussionen-af-folkekirkens-gudstjeneste-og-liturgi/>

Der blev udtrykt kritik af, at Grundtvig spillede en for tilbagetrukket rolle i materialet – især i de korte udgaver (kirke.dk 3/6; Kr. D 11/6). For at råde bod herpå tog de grundtvigskes magasin Grundtvigs dåbssyn op til belysning, og heraf fremgik det, at Grundtvig havde nogle perspektivforskydninger i forhold til Luther, idet han stærkere fremhævede det skabte menneskeliv og lod dåben pege fremad mod livet. Grundtvig talte ikke så tydeligt om arvesynd som Luther, men opererede også med et syndefald og behov for tilgivelse, så ifølge grundtvigforskeren Kim Arne Pedersen kunne man ikke bruge Grundtvig som argument for at også de udøbte var Guds børn (Dansk Kirketidende, nr. 8).

Om nadveren var debatten ikke nær så omfattende. I Himmelev sogn ved Roskilde gjorde man den erfaring, at nadveren var et skelsættende sakramente, idet de kirkevante gik til nadver, mens dåbsfamilier og konfirmandforældre blev siddende. Derfor udarbejdede man et nyt ritual uden salmen »O, du Guds lam« og med en nedtoning af aspektet syndsforladelse, fordi dette var faldet mange kirkegængere for brystet, hvorfor de ikke deltog i nadveren, fordi de ikke ville gå offentlig bodsgang (Menighedsrådenes Blad, nr. 5; Kr. D. 18/2). Andre forsvarede det klassiske nadverritual: Sognepræst Morten Vibert, Rise, kaldte nadveren et fællesskab, der inkluderede alle, der troede ordene – disse måtte skynde sig til knæfaldet og vide, at de dér intet andet fik end syndernes forladelse og fællesskab med Kristus (Kr. D. 23/2).

Fra de kirkelige retninger og foreninger

I den grundtvigske bevægelse krævede Grundtvigsk Forum, at en ny børnebog skulle indeholde en eller flere LGBT-personer i fortællingen (Dansk Kirketidende, nr.1). Ikke færre end 239 manuskripter blev indsendt, og vinderen blev offentliggjort i forbindelse med Copenhagen Pride (kirke.dk. 14/8). Mere offentlig opsigt vakte oplysningen om, at der i den snart kommende nye udgave af Højskolesangbogen sikkert også ville være et muslimsk bidrag. Mange havde ønsket at bidrage til den nye udgave af Højskolesangbogen, idet det forlød, at der var kommet hele 3000 forslag til nye sange (Kr. D. 13/4). Udvalget havde opfordret sangeren Isam B(achiri) til at skrive en egnet sang, så måske ville hans sang »Ramadan i København« komme med i Højskolesangbogen i 2020. Det forsvarede sangbogsudvalgets formand, tidligere højskoleforstander Jørgen Carlsen, med, at Højskolesangbogen manglede lyden af det brune Danmark, et udtryk for danskere med andre rødder – i øvrigt var sangen ifølge ham hverken nogen tiljubling af Islam eller ramadan, men blot et stemningsbillede fra virkeligheden på Nørre-

bro (Morgenavisen Jyllandsposten 3/8). Debattøren Mikael Jalving var imod sangens optagelse, for Grundtvigs højskoletanke drejede sig ikke om prætentios multikulturalisme, men om varetagelsen af dansk kultur og historie (Morgenavisen Jyllandsposten 11/8). Grundtvigske teologer var delt i synet på sangen om ramadan (Kr. D. 7/8), mens forstanderen for Indre Missions bibelhøjskole, Robert Bladt, støttede optagelse af Ramadan-sangen af hensyn til åndsfriheden (Tro og Mission, nr. 13).

Tidehverv fik på sit traditionsrige sommermøde besøg af litteraturprofessor Niels Gunder Hansen. Denne mærkede ikke så meget til bevægelsens oprindelige eksistensteologiske tilgang som til en kultur-konservativ, måske ligefrem katolicerende, tendens – en af foredragsholderne, sognepræst Claus Thomas Nielsen, Stauning, ivrede efter Hansens mening for en meget konkret og bogstavelig kristentro (Kr. D. 4/7). Denne beskrivelse kunne medvirke til at forklare, hvorfor nogle talte om et nyt og tættere forhold mellem Tidehverv og de missionske i folkekirken (Kr. D. 13/2). Da bogen *Den politiske korrekthed og virkelighedens forsvinden*, der bl.a. var skrevet af en række kendte tidehvervsfolk, blev lanceret, skete det ved et debatarrangement på Menighedsfakultetet, og det så sognepræst Torben Bramming, Ribe, som en tendens, for i de senere år var der blevet flere og flere sager, som missionsfolk og tidehvervsfolk kunne arbejde sammen om (Kr. D. 27/9).

Ydre Mission har, især siden 1880, spillet en stor rolle i dansk kirkeliv, fremgik det af en ny stor fremstilling af dansk Ydre Missions historie, hjemme og ude, skrevet af historikeren Daniel Henschen: *Da danskerne ville omvende verden. Historien om missionsbevægelsen*. Bogen nåede ikke helt frem til nutiden, hvor Ydre Mission vel ikke længer spillede en rolle som før, men dog stadig udførte et betydeligt arbejde. Ydre Mission var nu ikke fortid, og dagens kristendom havde nok ikke helt tabt troen på sig selv og opgivet de kristne i Mellemøsten, sådan som debattøren Mikael Jalving gav udtryk for det i sin anmeldelse (Morgenavisen Jyllandsposten 24/11). Ifølge Viggo Mortensen gik det på overfladen godt for det ældste missionsselskab, Danmision, hvis omsætning aldrig havde været større. Men han så dog også store indre spændinger mellem det at forvalte store offentlige midler i udviklingsprojekter og det at lave kirkeudvikling og mission, som de frivillige i baglandet ønskede og forventede (Kr. D. 4/7). Også de andre missionsselskaber gennemgik forandringer. De traditionelle missionsstøtter og forbedere var en uddøende race, så noget måtte gøres, hvis Mission Afrika skulle overleve fem år frem, skrev generalsekretær Henrik E. Refshauge fra det missionsselskab (Kr. D. 23/9). De senere år har Luthersk Mission været det største missionsselskab i landet, hvad

angår antal udsendte missionærer. Men også det selskab manglede missionærer at sende ud (Tro og Mission, nr. 10). Man havde trukket sig helt ud af arbejdet i Etiopien (Tro og Mission, nr. 1), idet man dog ganske vist må sige, at det skete på grund af en succeshistorie: Ud af især nordiske lutherske missionsselskabers arbejde var der vokset et kirkesamfund, Mekane Yesus kirken, der med over otte millioner medlemmer var blevet verdens største lutherske kirke.

Frikirker og økumeni

Katolsk kirke

Det største kirkesamfund i Danmark, efter folkekirken, er den romersk-katolske kirke. Den har omkring 50.000 medlemmer, der kommer fra mange forskellige lande og der holdes derfor katolske gudstjenester på mange forskellige sprog. Den romersk-katolske kirke havde fordoblet sit medlemstal på de sidste 50 år, men havde svært ved at betjene medlemmerne, fordi man kun havde halvt så mange præster som dengang – og kun 100 søstre mod dengang 700 (kirke.dk 10/10). I Danmark klarede katolikkerne sig dog uden om direkte præstemangel ved at hente udenlandske præster ind, og belært af de seksuelle misbrugsskandaler fra udlandet, screenede man i Danmark de kommende katolske præster på forhånd for at se, om de havde en moden seksualitet og kunne vurderes i stand til at kunne leve i cølibat (Morgenavisen Jyllandsposten 21/2 og 17/3).

En særlig vanskelighed for den danske katolske kirke var økonomien. Man havde været nødt til at lukke kirkebygninger og menigheder ned, fordi man ikke havde økonomi til at drive menigheder på færre end 300 medlemmer. I den store katolske menighed i Aarhus havde man ikke mere søstre ansat, og den katolske boghandel på strøget havde måttet lukke. I de sidste fem år var der lukket fire katolske kirker i mindre befolkede områder, og yderligere fire kirker var på vej til at blive solgt eller udlejet, mens en enkelt ny katolsk kirke var på vej i Struer (kirke.dk 8/10 og Kr. D. 13/8).

Som en global kirke var det et problem for den danske katolske kirke, hvis der blev indført generelle restriktioner mod udenlandske bånd, fordi man ville ramme bestemte rabiater muslimere. Både mandsskabsmæssigt og økonomisk var den katolske kirke afhængig af hjælp fra udenlandske foreninger og institutioner udefra (Morgenavisen Jyllandsposten 17/3). En ny regel mod anonyme bidrag havde fået en del udenlandske sponsorer til at undlade at støtte den danske katolske kirke, der ifølge biskop Czeslaw Kozon derved havde mistet fem millioner kroner årligt i gaver (kirke.dk 19/3). Man havde derfor klare øn-

sker til en ny regering om bedre arbejdsforhold for den katolske kirke og større religiøs ligestilling i landet (Kr. D. 22/6). Fra biskoppernes møde fremgik det, at der mellem folkekirken og den danske romersk-katolske kirke foregik formaliserede teologiske samtaler, der skulle ses som en opfølgning på reformationsåret (kirke.dk 30/4).

En af landets mest offentligt kendte katolikker, journalisten og debattøren Iben Thranholm, overraskede ved i valgkampen at slutte sig til det nye parti Stram Kurs, der var omstridt bl.a. på grund af stifteren Rasmus Paludans anti-muslimske demonstrationer. Hun trak sig dog snart fra partiet igen, efter at have mødt kritik og efter at Paludan havde fået en racismedom (Kr. D. 25/5 og 8/7; Udfordringen, nr. 32).

Den katolske kirke havde ikke kun fået tilgang på grund af indvandringen, men også konverteringer. Der udkom en bog med beretninger om nye konvertitter og deres baggrund, som spændte vidt fra Islam, indisk religion, Jehovas Vidner over Tidehverv og Indre Mission til (især) ikke-kirkeaktive folkekirkehjem: *Hjem – 20 beretninger om at blive katolik*. Heri fortalte bl.a. lægen Gideon Ertner, der var søn af to folkekirkepræster, at den romersk-katolske kirke tiltrak ham ved sin autenticitet, der rakte tilbage til kirkefædrene, ved at biskopperne og ikke Bibelen havde myndigheden og ved den katolske kirkes accept af evolutionslæren. Han lagde dog ikke skjul på, at ikke alle katolikker var enige med konvertitter som ham; mange, mente han, følte det specifikt katolske pinligt, og de ville gøre alt uformelt og i tråd med tidsånden.

Der var altså tilsyneladende en vidt forskellig udvikling på vej i den danske katolske kirke, dels i mere katolsk retning – via konvertitter og unge – og dels i mere folkekirkelig retning. Den samme tendens gjorde sig tilsyneladende gældende i de evangeliske frikirker.

Andre frikirker

Man så en voksende tendens til, at unge fra frikirkerne valgte at studere teologi på universiteterne. Der var også flere eksempler på, at frikirkepræster gik over til folkekirken og blev præster der (kirke.dk 11/1 og 14/1). Det oplevede man bl.a. i Baptistkirken, der havde mistet en række præster. Her var man i tilbagegang blandt etniske danskere, hvilket dog opvejedes af at der var oprettet 16 baptistiske migrantmenigheder (kirke.dk 18/8).

I praksis synes de gamle frikirker at få en mere tydelig plads i det offentligt rum. I hvert fald var det oplevelsen, at der heller ikke over for frikirker længere var tale om nogen kommunal berøringsangst (kirke.dk 1/10). I forbindelse med folketingsvalget var der også eksempler

på, at frikirker stillede lokaler til rådighed for og var værter ved lokale valgmøder. En særlig vanskelighed for frikirkeverdenen var det igen, at en enkelt frikirkeperson ved sin arbejdsform kunne tegne et så negativt billede af en enkelt frikirke, at det blev til en belastning for alle frikirker, selvom den store del af frikirkeverdenen, f. eks. gennem netværket *Frikirkenet*, var meget omhyggelige med at holde sin sti ren ved bl.a. ekstern supervision (kirke.dk 21/1). Belastningen skete i form af TV-udsendelserne *Guds bedste børn* med frikirkepræsten Torben Søndergård fra bevægelsen *The Last Reformation*, der måske/måske-ikke foretog dæmonuddrivelser på (for) unge og frarådede psykisk syge at bruge medicin (Kr. D. 18/1 og 19/1). Sognepræst Christian Roar Pedersen ville have folkekirken til at bekæmpe radikale kristne som ham, både på grund af hans praksis med helbredelser og exorcismer og på grund af hans sektagtige organisation (kirke.dk 3/1). Torben Søndergård klagede selv til pressenævnet over den vinkling, TV2 havde givet ham, og han fik til dels medhold. På det tidspunkt var han dog flyttet til USA, hvor han søgte asyl på grund af sin religiøse overbevisning – angiveligt som den første dansker nogensinde (Kr. D. 25/7; Tro og Mission nr. 13 og 15).

Et eksempel på et godt samarbejde mellem store dele af folkekirken og en række frikirker fik man på årets kirkedage i Herning, kaldet *Himmelske Dage*. Foruden talrige enkeltarrangementer fra et meget bredt udsnit af dansk kirkeliv, var der en stor fælles festaften i Boxen, kaldet *det himmelske show*.⁵ Her medvirkede bl.a. et stort samlet gospelkor med ikke færre 2000 entusiastiske gospelsangere fra frikirker og folkekirker, idet alle interne forskelle var nedtonet til lejligheden (Kr. D. 4/6 og 7/6 og 8/6).

Epilog

I april mistede en sagesløs dansk familie tre af deres fire børn ved et meningsløst terrorangreb på Sri Lanka. Hvem ville ikke førte med dem i deres tragedie? Da der så tilfældigvis var tale om én af landets rigeste familier, Holck Poulsens fra Bestseller-gruppen, gav det ekstra omtale i offentligheden. På forsiden af *Ekstra Bladet* den 21. april stod med store typer det nødråb, der havde lydt fra den hårdt ramte mor lige efter tragedien: *Bed for os*. Hvem skulle have troet, at vi skulle opleve at se en sådan forside i den avis?